J. G. N.

Tankar Om Schäfferiernes Uphjelpande I Finland,

Med PHILOSOPHISKE FACULTETENS Samtycke,
Under
Kongl. Oeconom. Direct. Chemie Profess. och Ledamoten af Kongl. Swenska Wetenskaps Academien,

Herr *PEHR ADRIAN GADDS*

Inseende,

Yttrade och til allmän granskning underställte
I Åbo Academiens Öfre Läro-Sal /
f. m. den 8. Decemb. 1762.
af
MATTHIAS ENGSTRÖM /
Österbotninge.

ÅBO,
Tryckt hos JOH. CHRISTOPH. FRENCKELL.

Kongl.
och Rikſens Hög-
COMMERCE
Deß Högtanſenli-
Och
Samtelige öfrige Högtvördade

Warder.
Ringa. Acade-
Om. Schäfferiernes.
Allerödmju-
Jämte.
Af. All. Beſtändig Tref-

MATTHIAS

Kaj:ts
loſtige Stånders
COLLEGIO,
ge *PRÆSES*,
Herrar LEDAMÖTER!

Detta.
miſka. Arbete.
Wärd. J. Finland.
kaſt. Tilägnat.
Önſkan.
nad. Och. Wälmägo.

Af

ENGSTRÖM.

Bonden och Kyrkowärden i Nerpes Församling,
Ärlig och Wälförständig

HENRIC ANDERSSON.

Min Huldaste Fader/

Det är mig ett gladt tilfälle, at för all den ömhet och omwårdnad, som min Huldaste Fader altid haft för mig ospard, jag nu til ett wördnads och tacksamhets weder nåle, får tilägna min Käreste Fader detta mitt Academiska Lärdoms prof. Min Huldaste Fader, I hafwen under mångfaldiga trötta stunder wid plog och yren ej undandragit Eder, at ömsint och kärleksfullt understödia mig i alt hwad jag til mine Studiers förkofrande haft af nöden. Eder berömwärda hushållning har ock aldraförst gifwit mig anledning at fästa upmärksamhet wid finullige Schäfferiers inrättning här i Finland; Eder mångårige försigtige skötsel med utländske Får utaf finullig art, hafwa öfwertygat mig och flere i Landet, at utländske finullige Får med förmon och nytta, låfwa all trefnad och fortkomst i wårt Climate.

Min beständiga önskan är och blifwer, at Allmakten wille förlånga Eder lifstid, min Huldaste Fader, til många år och låta Eder förnögd uphämta frukten af Eder mycknа swett och möda. GUDs Nåd och Wälsignelse upfylle Eder hydda här i tiden med menlös ro och ymnig glädie, samt sluteligen bekröne Eder ärbara wandel med en ewig sällhet i Himmelen. Framhärdar med barnslig tilgifwenhet och wördnad

Min Huldaste Faders

lydigste son
MATTHIAS ENGSTRÖM.

Inledning.

Schåfferier äro i et wälbeſtält Samhälle, ſå myeket mera nödige, ſom de ej allenaſt tildela landets egna Inbyggare kläder och föda, utan ock tilflyter genom handel af förädlade Schåfferie rå ämnen, et rike af deß grannar anſenliga penningeſummor, mycken ſtyrka och wälmågo.

Ingen Nation i werlden har följt denna öfwertygelſe med större eftertryck án Engelsmännerne. I början widtogo de endaſt den utwägen, at igenom laggrant wal af inhämſka Får och flitig utgallring förſe ſine ylle manufacturer med fin ull; kort häruppå ledde rön och förſök dem på en ginwäg til denna deras berömmeliga afſickt. Det blef kunnigt at Spaniorerne förädlade ſine Schåfferier med Aſiatiſke Får och Baggar. Efterdömet följdes i England med Spanſke Förſlaget (a). Schåfferierne wunno i haſt mångfalt större tilwärt på finullige Får án förr, och för hela Europen uppades tilika et fynd, ſom ſedermera gifwit anledning til ylle manufacturernes upkomſt och flor.

Engelsmännerne ſitta i Parlamentet på walmar, at de må ſå ymycket mera hafwa i åtanka Schåfferiernes wård; de an-

wända outtröttad möda och kostnad för deras underhållande: men alt detta icke förgäfwes; en Davenant en King bewisa ock at wärdet, af den ull, som hwart år klippes i England, bestiger sig til 2 millioner Pund Sterling. En Spansk grande, afmäter sine rikedomar efter wärdet af sine talrika Fårhjordar, och i fall i detta land, den fina ullen igenom manufacturer skulle behörigen förädlas, kunde den allena tilbringa det större rikedom och wälmägo, än nu deras många Gull- och Silfwergrufwor.

Hollendarene hafwa icke heller försummat at förse sig med godt Färeslag och förbättra Schäfferierne; för något mer än hundrade år sedan, förmenes det, at de först ifrån Ostindien hit öfwer bragt det stora Ostfrisländske Färeslaget, som i synnerhet på ön Texel underhålles,(b) och hwilket igenom försichtig och laggran skötsel trifwes hos dem ock ännu ganska wäl.

De försök, som hos oß Inrikes redan i flere år til allmänt nöje och gagn, blifwit anställde med Spanske och Engelske Schäfferier, utmärka äfwen tilräckeligen, at det finullige Färeslaget här kan trifwas och bibehållas wid god art. En af det allmänna mycket berömd och förtjent Man, har ock för några år sedan bewist, at 80000 finullige Får redan fins i Riket, och at de til det minsta, utgöra et Capital af 480,000 Daler Silfwermynt(c); men alt detta är ringa emot det, som i denna sak hos oß kan uträttas, allenast man igenom trägna påminnelser och uplysningar hinner öfwerwinna fördomar och utrota skadeliga plägseder, samt at Schäfferierne anläggas efter landsorternes naturliga lynne och belägenheter. Engeland har 5 millioner Får, Swerige med des Provincer är til utrymme 9 gånger större; månne här icke et lika, om ej större antal Får altså med begwämlighet bör kunna underhållas? Nyttan af det finulliga Fårslaget, framför dem, som härtils i landet finnes, bör ock locka samt upmuntra hwar trefwen

Landt-

Landtman, at med eftertryck gripa sig an wid Schäfferiernes förbättring. Det är allmänheten för ögonen lagt, at i fall uppå hwart hemman i Riket, skulle för 30 grofullige Får underhållas Spanske eller Engelske, så blifwer häraf för Riket en årlig winst af 11800000 Daler Silfwermynt. (d)

At tjena mina Landsmän med uplysning om goda finullige Schäfferiers uphjelpande i Finland, har jag dels i anledning af Herr Præsidis samlade anmärkningar, dels ock efter andras lemnade grundeliga underrättelser och egna rön, föresatt mig at i detta Academiska Lärdoms prof, sådant närmare utföra, och på det min wälmenta åtgärd härwid, må blifwa så mycket mera nyttig, förbehåller jag mig, at utan widlyftige bewis, endast anföra korta Practiske reglor, hwad så den finulliga Fårartens skötsel angår, som ock hwad beträffar Schäfferiers anläggning i allmänhet i Finland. Uttyd med ynnest G. L. detta mit ringa hushålls försök, jämte erkänsla af din bewågenhet, skal det fördubla min flit och upmärksamhet at granska flere delar af min Fosterbygds hushållning.

(a) Monſ. Chomel Dict. Oecon. pag. 132.

(b) Joh. Samuel Hallers Naturgeſchichte der Thiere pag. 289.

(c) Commerce-Rådet Ahlſtrömmers Tal om Schäfferiers nytta, hållit för Swenska Wetenſkaps Academien år 1759. p. 10.

(d) Samma Tal p. 9.

Cap. I.

Bewis at Finlands Nordliga *Climate*, ej mißgynnar Schäfferier.

§. 1.

Det allmännaſte, som anföres emot den finulliga Schäfferie inrättningen i Finland, är Climatets förmenta stränga och kalla beſkaffenhet, hwilken ej eller kan nekas i anseende til åtſkillige olägenheter, mycket förringa beqwämligheten för

Schäfferie inrättningen härstädes, men alle dese omständigheter, äro dock ej så mycket betydande, som de gifwas ut före.

Af Climatets köld härrörer ingen olägenhet. Fåren böra wallas uti skugrika betesmarker i lugn och mera i kyla än wärma. Södre ländernes osunda luft, utmärglande hetta, faseliga stormwäder, hagelstenar, förskräckeliga åskebrak, tordöner och ymniga gråshoppor, som ofta på en gång betäcka några mils land, göra Fåreskötselen hos dem långt mera tung och beswärlig, än hos oß. I Africa och America äro Fåren grofullige, fast de lefwa i et warmt Climate. (a) I Surate bära de ull, som är gröfre och stråfware än getragg (b). Fåren i Siberien, Ukrain och Tartariet, hafwa bättre ull än de Tyska. (c) I China äro Fåren små, och ej stort bättre til ullen, än wåra inhemske. (d) I Grekeland och i synnerhet på ön Chio finnes helt små och grofullige Får. I Morea äro de wäl stora; men ock grofraggige (e), så at af Climatets köld eller wärma aldeles intet ullens finhet härrör.

§. 2.

Förutan detta, hwad finullige Fårs trefnad i wårt Nordlige Climate beträffar, så har flere års oemotsägeliga förfarenhet ådagalagt, at det inhemske små grofullige Fårslaget åtskar långt mera wärma i Fårhuset än Engelske och Spanske Får. Uti Essex och Woodford i England gå Fåren ute både winter och sommar, fast det ibland faller ansenligen snö; de köres ut på bete i snöglopp, ohyggeligit wäder samt i en köld, då Thermometern står 3 grader under frysnings punkten: den mycknа ullen de hafwa, bewarar dem dock friske och trefne wid alt detta. (f) Les Landes i Gascogne, är en öken wid foten af Pyreneiske bergen, hwareft köld, storm och owäder nog ymsa om; men här födes och betes likwäl Fårahiordar til 20'a 30000 stycken i stocken. (g)

§. 3.

§. 3.

Wåta år infalla i Finland icke oftare år på andra orter. I England år regn och wåta höſtigare och allmännare ån här. Jordmon och luften kan ej eller ſtyllas för oſund, eller betet för Får anſes at wara här i landet olämpeligit. At få Epidemiſke Färſiukdomar åro i landet gångbare, det kan af Cap. 8. närmare inhämtas.

§. 4.

Den enda olägenhet Finland nödgas widkännas af Climatet wid Schäfferie inrättningar, år den, at möſt i hela 7 månaders tid Fåren här måſte födas innom hus, hwilket fordrar en arbetsdryg och koſtſam ſoderſamling, och förorſakar, at Schäfferie Producter falla här landtmän dyrare, ån på de orter, där Fåren hela året om få gå ute på bete, eller ock hwareſt de kortare tid födas innom hus; men ſom likwäl Får, för deras oumbärliga nytta, allmänt i Finland underhållas, ſå år det fördelaktigare at föda finullige Får och ſådane, ſom åro frodwärte, ån dem, ſom åro ſmå och groſullige; at ej förtiga det denna olägenhet til någon del kan förekommas, i fall igenom behörigt wal och anſtalt, ſådane Färſlag til Schäfferier här i landet införas och nyttjas, hwilka efter Climatets beſkaffenhet med minſt koſtſamt foder kunna utſpiſas och födas.

(a) Fred. w. Haſtfers underrättelſe om fullgoda Fårs ſlötſel, pag. 35.
(b) Olof Torens Oſtindiſke Reſebeſkrifning til Suratte, China &c.
(c) J. S. Hallers Naturgeſchichte pag. 288.
(d) Pehr Oſbecks Dagbok öfwer deß Oſtindiſke reſa pag. 188.
(e) Georg Abrah. Merckleins Hiſtor. Medic. Thier-Buch pag. 191.
(f) Herr Profeſſoren Pehr Kalms Americaniſke reſa I. Tom. pag. 151. och 165.
(g) Herr Theol. Doct. Daniel Zach. Hallmans författade minne af deß med Herr Hildebrand fortſatte utländſke reſor p. 20. Anmärkningen 21 och 22.

Anmärkn. Hos P. Labat i deß Voyage du Chev. Marchais en Guinee & Cayenne Tom. III. ch. 8. och några andre påſtås wål, at ull och horn på Creatur, ſom ifrån Europa öfwerföres til ſödra orterne, ſtyla i anſeende til de orternes warma Climate förändras til finulligare

ulligare, och äfwen hornen blifwa på dem smärre och tunnare, men denna och slike anmärkningar äro så Particulaire, at af dem ej något allmänt skäl til wårt kalla Climates beskaffenhet at befordra Schäfferiers degeneration kunna tagas.

Cap. 2.

Anmärkningar om de Schäfferier, som i Finland med förmon kunna anläggas.

§. 1.

Jag wil ei uppehålla mig, at upnämna än mindre at widlyftigt beskrifwa de många förslag, som til Schäfferier nyttias; min afsigt är, at allenast i kårthet orda om de förslag, som pläga föreslås och hwilka med förmon kunna underhållas i Finland.

Med rätta Eiderstäter Får, har här skiedt få försök; som dessa, såsom härstammande ifrån Geistlanden i Tyskland, trifwas endast på fett bete; men hafwa likwäl intet så ymnig och fin ull, som Engelske och Spanske Får, förtiena de ej någon hufwudsakelig upmärksamhet här i Landet.

§. 2.

Spansk och Engelsk ull kan bäst nyttias wid Fabriquer; Den är finast, starckast och indrägtigast, samt hafwa flere års försök utmärkt, at de kunna tämmeligen trifwas i landet, utan at wanslächtas, allenast de behörigen ansas och skötas. I anseende därtil, at *Spanske* Får äro mindre än de *Engelske* och at den fina Spanske ullen faller Allmogen något owan at handtera; så lärer dock härstädes Schäfferier af Spansk art föga winna framgång annorstädes än på Herre-gårdar och hos Ståndspersoner; men den Engelske Får afwelen kan med all begwämlighet blifwa allmän ibland allmogen, och fast Finska Landtman, sedan han försedt sit egit hushåll med ull, har mycket ringa at däraf til salu afsläta, så är dock ej twifwel om, at när han

blif-

blifwer rätt underrättad om ullens sortering, så kan dock något af den finare ullen äfwen till Ylle-Fabriquernes föräd-ling aflämnas.

§. 3.

Wid deße *Spanske* eller *Engelske* Schäfferiers inrättning är nödigt, at man förser sig med Stam-får ifrån de orter, där de finnas af bästa slaget. Både i England och Spanien fins efter Lands-orternes beskaffenhet, Får af olika art och godhet. Ifrån Castilien kunna de bäste Spanske Får erhållas. I Cumberland i England äro Fåren smärre och mera grof-ullige än de wanlige Engelske (a); I Jorkshire och Vallis äro de ännu sämre, fastän något större; De bäste och mäst fin-ullige finnas i Hertfordshire (b) samt äro Schäfferierne så där som i Lincolnshire, Leicester och Rumnei så högt up-drifne, at Baggar därifrån pläga köpas ända till 12 guineer stycket (c).

§. 4.

*Unger*ske och *Hollend*ske Får, tyckes på några orter i Österbottn, såsom i Limingo och på andra ställen, hwarest de hafwa af Hafs-uplandningar och andre slåtmarker ymnigt och godt höbohl, med förmon kunna underhållas; Ullen af deße Får är wäl ej så fin, som den Spanske och Engelske, men så äro de af alla Europeiske Får de störste, de gifwa 10 til 16 marcker Ull och lämna gemenligen 4 Lam om året. Ön Texel i Holland, hwarest detta stora och ulliga Färslaget i synnerhet underhålles, ligger för öpna sjön, och är mera utställd för kalla Nordan och Nordost wädren, än de andre Hollendske Provincerne, så at Finska Climatet ej et slikt Färslag kan mißgynna.

§. 5.

Isländske Får utgifwas mäst för små och grof-ullige; nyare tiders rön och säkre underrättelser lemna oß dock fördelak-

tigare

tigare tankar om dem och wisa, at under den grofwa raggen de äga en fin ull (d). I anseende til den köld de kunna tåla, och at de tidigt om wåren, samt sent om höften och in på wintren, då snö redan fallit, kunna föda sig ute på marcken; så tyckes Schäfferier af detta Får-slaget med förmån kunna anläggas i de aflägne nordlige orterne af Finland. I Island äro de orter, där deße Får gå ute mästadelen af winteren (e), drifwas ock ej under tak wid andre tillfällen, än i den strängaste köld; om sommaren betes deße Får-hiordar af wissa Smalen eller tilsatte Herdar ute på fältet och i skogarne; 4 a 500 Får kunna därföre lätteligen där af en Åboe eller på et Hemman underhållas, samt är det ej sällsynt at til hamnarne och handels-platserne, wissa tider på året neddrifwes til afsalu 8 a 10000 Får (f). De i Polen och Dannemarck til myckenhet bekante Smaskin, äro ock endast Isländske Lamskin (g).

§. 6.

Förwandlings Schäfferier, kunna här i Landet anläggas på twänne handa sätt. 1:o At af Landets Inhämska Får igenom behörigt wal och utgalring utwäljas de mäst frodwärte och finullige Fären til Stam-Får, och af deße böra Baggarne ej nyttias, förän de äro tre år gamle, och icke Tackorne förän efter andra året; i akttages detta, jemte god skötsel, så utwisa anstälte försök, at inhämske Finska Får blifwa både ansenligen större och finulligare än de wanlige små-raggige Fären här i Landet. Tyske och Polske Får äro aldeles lika med de Finske; igenom god ans och skötsel hafwa de endast blifwit upbragte til bättre finullighet än deße (h). Andra sättet är, at til Finska Tackor, nyttias Spanske eller Engelske Baggar; i fall de wäl skötas och i rätt tid brukas til bespringning, så blifwer härigenom 3:die generation af lika god art som Baggen warit.

(a) Herr

(a) Herr Prof. KALMS Amer. Reſa Tom. I. pag. 302.
(b) Engelſke Åkerman och Fåraherden. pag. 260.
(c) Nickols remarques ſur les avantages & des avantages de la France & de la Gr. Britagne pag. 100.
(d) N. Horrebovs Tuwerläßige nachrichten von Iſland. Pag. 138. §. XXVIII.
(e) Joh. Anderſons nachrichten von Iſland, Grönland und der Straſſe Davis §. 28. Lauritz Wolffs Norvegia illuſtrata. pag. 196.
(f) N. Horrebov Tuwer. nachrich. von Island pag. 143, 144 & 147.
(g) Joh. Anderſons nachrichten von Island p. 39.
(h) Joh. Sam. Hallers natur geſchichte der Thiere p. 288.

Cap. 3.

Om Fårens Sommar-ſtöttel och Betes-marck.

§. 1.

Fårens lämpeligaſte betesmark äro alle högländte marcker, backar och trädes-gårdar; dock ſå at Fåren hafwa tillgång til friſkt och godt rinnande och ej ſtilla ſtående watn; måſar, kärr och alla ſanka ſtällen, har erfarenheten bewiſt wara härtil otienlige; om Får i dälder och på ſidländte marcker ſkola betas, är det nödigt, at på Engelsmännernes ſätt fåror med plog updragas uppå betesmarcken, at watnet må hafwa fritt aflopp och icke ſtadna qwär och ſyra jorden ſamt göra den oſund (a). Där Törne, gran, Enebuſkar och Tiſtel til myckenhet wäxa, tilfogas Fåren ſkada til ullen, ſå at ſlike betesmarcker i det möjeligaſte åfwen böra undwikas.

§. 2.

Af ſaltgräs må wäl Fåren wäl; men lida därigenom i finulligheten. Betas de mycket på liunghedar, ſker det ſamma; i rägnaktige år kan liungen dock något nyttjas.

§. 3.

Förgiftige wäxter för Får, ſom ifrån betesmarcker böra afrödjas, de äro i ſynnerhet, Sprengörten, *Cicuta Virosa*, *Myosotis*.

Pinguicula Fetörten. *Droſera.* Illagräs *Anthericum. Iltegh Juncus piloſus. Mercurialis.* Skäfte *Equiſetum.* Ältgräs *Ranunculus flamula.* Lummer *Ledum* och *Andromeda ſpecies.*

§. 4.

Får kunna ock med förmon betas i wäl inrättade betes hagar jemte andre Creatur (b); men därwid bör iakttagas den ordning, at miölcke-och dägge-koor med späda kalfwar och qwigor, lemnas at förſt utleta det gröfſta och ſtörſta gräſet; tinrar, ſtutar och oxar kunna en wecka därpå ſedan betas, och ſidſt eller tredie weckan Häſtar och Får inſläppas, då de ändå kunna finna för ſig tilräckeligit foder. Hela Sommaren böra Baggarne gå i ſärſkilte beteshagar, at de igenom förtidig beſpringning ei må ſkada Fären.

§. 5

Trädes-åkrarne gifwa almänt, godt bete för Får, men blifwa härtill mångfalt nyttigare, i fall efter förſta trädet om wären de beſås med rofwor, då de upwuxne rofworne blifwa ei allenaſt et ſundt Sommarbete för Fären intil deß höſtträdet ſkier, utan ock (efter Engelsmännernes anmärkning) af dem ſkal ſielfwa åkren gödas (c).

§. 6.

Om Sommaren böra Fären ej utſläppas på bete innan daggen affallit, och det icke ſå mycket för daggens ſkull, utan faſt mera för ſpindlar och maſkar af *inſecter*, ſom uppehålla ſig i gräſet, ſå länge daggen är däruti; men kryppa nid, ſå ſnart daggen affallit och ſolen lyſer eller ſticker på dem. I fall Fären gå uppå flakt fält i bete, at de ej hafwa ſkugga emot middags hettan, är nödigt, at ifrån kl. 11 til 2 ef. m. de drifwas under ſkuhl i ſkugga.

§. 7.

Under regn och owäder, böra Fären ej gå ute på bete, utan om owäder länge warar, böra de på de torraſte platzer betas emellan regnſkurarne, och deß emellan födas inne med halm,

halm, löf, eller höö; salt sleket böra Fåren åfwen om Sommaren få nyttia, besynnerligen i wåta år.

§. 8.

Wid Fårens flyttning ifrån den ena Lands orten til en annan, bör iakttagas, at hwad jordmon och fält Fåren tilförene haft deras födo uppå; et slikt bete bör i det möjeligaste för dem åfwen sedan utwäljas; ifrån fett bete böra de strax ej föras i et sämre, icke eller ifrån mager gråswall på det som är öfwermåttan fett och rikt (d).

§. 9.

Då Fåren äro klipte eller ock 14 dagar efter klippningen, när man är säker för frost, regn och owäder, kunna Fåren fållas til nätterne på Åkergiärdet: Detta skier med giärdesgård och nät, eller beqwämligast med de så kallade hyrter eller qwider, som flätas af Haßel-sprötor. Wid fållningen lämnas för hwart Får med deß Lamb 2 *quadrat* alnars rum uti fållen, samt blifwer Åkren tilräckeligen gödd på 3 nätter, då fållan åter flyttas. I England betala Fermerne eller Landtmän åt Schäffrarne en wiß summa penningar för hwart Acreland, som de med sine Får fålla åt dem, och är detta et sätt, hwarmed mängen fattig man har sin föda och utkomst (e).

§. 10.

När Lamben äro 8 dagar gamla, kunna de i wackert wäder följa med mödrarne på wallmarcken; men i owäder och om nätterne böra de fodras innom hus med det bästa och finaste höö. Efter 3 weckor är ingen fara mera med Lamben, utan kunna de med moder-fåren wara ute på betet. Efter 15 weckor afwänias Lamben ifrån diande, som plär ske i början af Augusti Månad, hwarpå de betes särskilt ifrån Tackorne.

§. 11.

Wid Fårens fållande och betande äro Färehundar nödige, at så drifwa ihop Före-hiorden, som ock at förwara den

för odiur. Af godt bandhund slag tager man walpar så snart de fått ögon; deße upfödas i Fårhuset 5 Månader med miöl och watn, samt agtas at de ej få smak på kött, hwaruppå man låter dem följa Fåren på betet, då man skal finna dem wisa mycken trohet och ömhet för Fåren.

(a) Herr Prof. KALMS Amer. reſa Tom. I. pag. 185.

(b) Se Herr Direct. Joh. Dav. Cneiffs Tankar om Landthushållningens uphjälpande i Österbotn, pag. 27. hwareſt åtſkilligt, mycket grundeligen om Betesbagar är afhandlat.

(c) Herr Commerce-Rådet Jonas Ahlſtrömmers Swenſka Fåraherdens trogna Wägwiſare §§. 4. och 5. samt Fåraherdens uptäckte hemliga konſter pag. 17, 18.

(d) Herr Prof. KALMS Amer. reſa pag. 298.

(e) Herr Direct. Martin Staafs i Frågor och Swar framſtälte Herda-konſt. pag. 46.

Cap. 4.

Om Fårens ſköttſel om Höſten.

§. 1.

Om Höſten betes Fåren i afſlagne Ängar och uppå Rågſtubben. Den 1. September höres up med all fällning och driſwes Fåren uti ſine hus om qwällarne, efter det då redan bliſwer kalt om nätterne; den tiden de ſtå inne af dygnet, är nyttigt, at förſta oftnarne fordra dem med Alh, Biörck- och Hägg löf, samt Lamben med Hafre halm. Har Landtmän förmåga, är det förträffeligit, at 14 dagar förſt om Höſten giſwa Fåren 1. quarter Hafra om dagen; unge Baggar böra dock ej få Hafra i September och October Månader; emedan det uphitſar dem til förtidig beſpringning (a).

§. 2.

Innan Fåren inſättes på winter-foder, böra de ſå efter deras ſärſkilte generationer, ſom ock de ſiuke, äldrige och mindre ſtullige Fåren ſkiljas ifrån hwarandra. Efter det de ſkiljas i ſärſkilte rum, är lämpeligit, at utmärcka hwart ſlag med något färgat garn uti örat, då man kan haſwa redighet på

hwar-

hwar generation, at de ej blandas om hwarandra. Trettio Får kunna fördelas i hwart rum, då för dem äfwen utmärckes och tilsättes 2:ne springbaggar, med lika märke, som de 30 moderfåren äro.

§. 3.

Hwad Fårens särskilte generationer beträffar, hwilka wid Schäfferiers förbättring förtjäna mycken upmärksamhet, så förwetter därmed så, at til 15 goda Swenska Tackor emellan 2 och 7 års ålder, nyttias en god Engelsk eller Spansk Bagge til bespringning, och då bekommer afwelen efter denna bespringning namn af första generation. Alla Bagge-lamben af denna art, utskäres eller slagtas; men Tack-lamben pålägges; den afwel, som sedan faller efter Utländska Baggar och slike Får, bär namn af 2:dra generation, och afwelen efter 3:die bespringningen eller med 2:dra generations Tacklamb, som upwärt til moderfår, heter 3:die generation. Det är högstnödigt, at ej någon blandning sker med får af 1 och 2 generation och dem som äro af 3:die generation, hwilka äro redan mångfalt bättre än de första, som ock är angelägit at wid 2:dra och 3:die generation ej bör nyttjas Baggar af sämre art; men wäl bättre än wid första generation; jämwäl är det nyttigt at gjöra ombyte hwartannat år med goda Baggar.

§. 4.

Sedan Fåret blifwit 8 à 9 år gammalt, doger det ej at lägga på; til siette året kan man wist weta deß ålder. När Fåret har 2:ne breda tänder fram uti munnen är det 2 årigt, 4 breda tänder 3 årigt, 6 breda 4 årigt, 8 breda tänder 5 årigt, och då är Fåret i bästa ålder; desse 8 breda tänder behåller Fåret til deß det fylt 8 år, då det sedan för hwart år fäller 2 tänder, så at innom 12:te året det är tandlöst (b).

§. 5.

De säkraste tekn på sinka Får tages af ögonen. Befinnes de muntra, det hwita i ögat hel blåhwitt, med rena röda fi-

na ådror, är fåret friskt; men äro ådrorne i det hwita på ögat stora och blekröda, påstå förtarne Schäffrar det wara tekn til lung-eller lefwer-siukan; äro ögonen med tandköttet gula och andan stincker, röjer det gulsoten. Swullit hufwud, bleka rinnande ögon, mycket ögon-wahr, hwita läppar, en swullen slåpande buk, utmärker watsot. Röda ögon, blåsor på tungan, är tekn til hetsig siukdom och hufwud-wärck; finnes små röda fläckar och utslag i liumsken, är det känning til koppor. Äger hullet icke en liflig rådnad, utan är blekt, och ullen loßnar lätt af, är fåret säkert siukt och förtjenar ej at föda öfwer winteren, om det ej des försigtigare skötes.

§. 6.

At kunna urskilja de sämre fåren til slakt ifrån dem, hwilka såsom fullgoda kunna läggas på öfwer winteren, därtill utgifwes följande tekn af kunnige Schäffrar: förutan det, at en tienstgill bagge bör wara munter och af den ålder, som i §. 6. Cap. 2. är nämt om, så bör den til skapnaden wara stor, lång, satt, med bred rund panna och stora friska ögon. Ullen anses för bäst, når den är hwit, len, lång, fin, ymnig och tiock. Finnes Baggen lurfwig i pannan och neder til klöfwarna på bakbenen, är han så mycket bättre. Tackans godhet igenkännes däraf, at hon är qwick, stor, nederdrägtig, lågbent, och har bred rygg. Tät och fin ull omkring baken halsen och nacken på Får, hålles allmänt äfwen för tekn af godt färslag.

§. 7.

Om Höften i September och October Månad, infaller bespringtiden för Får; En bagge eller tacka skal wara af tre års ålder innan detta bör ske, och gjör baggen ej tienst med wißhet längre än til 6:te året; All bespringning, som sker för Michaëli, är skadelig, så wida då af Fåren, hwilka i 5 Månader gå drägtiga, redan Nyårs tiden Fårhusen upfyllas med Lambungar, Lantmannen til ansenlig åtgång på foder (c). Den be-

beſpringning, ſom tillåtes i ſlutet af September, anſes för lämpeligare, ſå wida Lammen då framkomma i Martii Månad. Men bäſt är at föda wäl ſina baggar i ſärſkilte hus til Januarii Månads början, och då förſt ſläppa dem til moderfåren, ſå winner man det, at Lammen framfödas til nygräſet, och man ſåledes aldeles undgår Lammens Winter-ſkötzel, ſamt beſpar det foder, ſom til deras föda upgår; at ej förtiga, det färſkt gräs öker och bidrager til Lammens wärt, i ſtället at tort hö, kommer dem at ſlå i knut och at wäxa ſent.

§. 8.

Springbaggarne böra wäl födas, at de ej må finnas ſkrina och magre til ſpringe-tiden hwaraf afwelen blifwer klen och ſwag; de ſkola i ſynnerhet 14 dagar förut få 1 *quarter* hafra om dygnet, och under ſpringetiden et halft ſtop. Baggarne ſläppas til Fåren om aftnarna och afſkiljas ifrån dem til dagarne ſamt brukas till 30 Får 2:ne Baggar, af hwilka en i ſänder bör få giöra tienſt. Sedan Fåren en Månad warit tilſammans, kan med ſäkerhet Baggarna tagas bort, och man låta dem 3 à 4 dagar afkyla ſin brunſt på Räg-brädden, eller ock om ej tilfälle därtil gifwes, är nyttigt at gifwa hwardera af dem 20 *gran* luttradt Saltpetter 3 dagar å rad.

§. 9.

I fall moder-tackorne ſtraxt om höſten ſkötas ſom i detta Cap. 1. §. ſagt är, och de däriämte få nyttia ſaltſleke och något af myr-pulfret, ſamt därhos förſes med godt foder, finnes de altid friſke och tienlige til beſpringning och afwelföre. I fall ej förmycket regn och ſnögloppinfaller, kunna ock Fåren här i Landet gå ute om dagarna til halfwa October Månad.

Cap. 5.

(a) Herr Carl Guſt. Boijes förfarne Landthushållare pag. 114. §. 8.

(b) Herr Directeuren Grafs Herdakonſt p. 24. §. 48.

(c) I Frankrike brukas, at låta Fåren beſpringas 2 gångor om året; i April, då de lamma i Septemb. om Höſten, och i October, då

Lammen framkomma i Martio. I Finland hwareſt upgår ſtörre foderſamlingar wid Fårs underhållande, än i Södre Orterne, är detta dock ej lämpeligit.

Cap. 5.

Om Fårens Winter-ſkötzel.

§. 1.

Wid Fårens Winter-ſkötzel förtjenar upmärkſamhet, ullens befriande ifrån orenlighet, och at Fåren förſes med lämpeligit foder, ſamt at de underhållas i lagom köld och wärma. Fårhuſet bör anläggas hälſt på någon högd öfwer torr jord, för 30 Får, 12 alnar långt, 9 bredt och 5 högt, wäl uphuggit och möſiat, förſedt med tätt mellantak, at höſmåleck ei må falla i ullen, behörigt golf och fönſter eller gluggar med ſkufläck före, ſamt indelt i ſärſkilte afdelningar för tackor, lamb, baggar och får ſom kunna wara ſiuka.

§. 2.

För fodrets beſparning och at höfrö däraf må kunna ſamlas för ſmå faſelen eller gällgumſarne, ſå är nödigt, at i fårhuſet brukas häckar, hwilka med öfre kanten ej böra luta ifrån utan emot wäggen, ſamt inunder wara förſedde med lådor för höfrö ſamlingen. Winden kan nyttias til foderhus, ſå at höö därifrån ſtrart nidſläppes på ſidorne in uti häcken, hwilken til öfre kanten bör wara lös, at fodret både kan nedſläppas och den ſedan emot wäggen igen tilſlutas (a).

§. 3.

Fårhuſet ſkall i det möjeligaſte hållas ſnygt och rent, och bör där wara mera kalt än warmt, undantagande wid lamningen; Jakttages ej detta, blifwa Fåren af mycken wärma och imma ſiuklige, ullen faller af, och deras ſkin blifwa tunna och ymkeliga. Så ſnart Fåren ligga ikring wäggarne af huſet och

ſet och flämta, är det warmt; men lägga de ſig i en hop, är det för kalt.

§. 4.

Alt mögligt och illa bärgat höö är Fåren ſkadeligit. Härdwals höö med wäpling uti är bäſt, ſom ock hafre, wickert, råg- och korn-halm ſamt löf af ſälg, björck, ahl, aſp, alk och ek; wide-löf och färſkt tallris kan och ſparſamt nyttias; af wahlbiörks blad Rhamnus Catharticus, förmenes Fåren få utſot, och wiſar förfarenheten at af för mycket aſplöf de miſta ullen (b). Af hafre förſlår 2 kappor om höſten åt 1 Får, och 6 kappor ifrån det de börja lamma och til deß de ſläppas ut om wåren (c).

§. 5.

Förutan halm och löf, upgår til et Fårs föda 1 laß a 35 Liſp:d om winteren; utfodringen ſker bäſt på det ſättet, at om mårgon gifwes 1½. M:rk Höö. Klockan 11. ſedan watnandet ſkedt, utdeles til middag hafre, wickert eller annan fin halm, dels at åta, dels at ligga på. Kl. 5. eller emot aftonen utſpiſes Fåren med löf, ſamt litet liung, tall och granris, til natten gifwes 1½ marck höö, ſå at höö, 3 marcker om dygnet upgår. At Fåren en gång om dagen utſläppes i fri luft på ladugården at roa ſig, det är dem godt och ſundt (d).

§. 6.

Baggarne böra få mera foder än tackorne i ſynnerhet ſpringtiden. När tackorne börja lamma, ſtällas de med ſine lam affides och i ſtörre wärma än förr, ſamt böra de i 3 förſta dygnen få miöldricka med litet ſalt uti; ſaltſleket ändras då ock på det ſättet, at i ſtälle för malört och enebär, ſedan nyttias anis, kummin eller fenkål, ſom anſenligen öker miölken hos dem. Wil Fåret ej ſticka eller kännas wid lammet, öfwerſtrös det med litet ſalt, då hon det wäl giör.

§. 7.

Sedan tackorne däggiat lammen afskilt i 14 dagars tid, skola de wänias at äta höö, samt böra de släppas at di allenast til natten och par gångor om dagen. 1 Månads gammalt lam kan redan gifwas litet löf och hafre halm och i synnerhet hafre. Så länge lamben endast di, behöfwa de ej watn; men sedermera böra de altid hafwa et ämbare med watn hos sig, at de efter behag kunna dricka. At lammen första året wäl skötas, därpå beror mäst det, at de framdeles ej wanslägtas; utan altid bibehållas wid god art. Om ett lambs finullighet och godhet kan ej dömmas förän efter et års ålder, emedan på lammen de första skyhåren ofta äro nog gleſe, grofwe och styfwe; men när Fåret blifwit års gammalt, då röjes förſt deß rätta halt och finullighet.

§. 8.

I anſende til den ymnige snö, som hos oß i Finland faller, kunna Fåren här sällan betas ute om winteren. I November och December Månaderne, som ock i April Månad om wären kunna i wackert wäder de likwäl något få gå ute och betas på rågbrådd samt höglänta ställen och krunghedar, då de plåcka ris-knopp, barck, tort löf, strå, gräs och halm. Med Isländſke Får kan detta winterbetande dock allmännare och med större förmon werckställas.

(a) Af Herr Landshöfdingen och Riddaren Hans Henrich Boije, finnes Landet til gagneligit efterdöme uppå Hattanpä gård i Biörneborgs Lähn sådane lämwelige Schäfferie hus uphygde.

(b) Deſſe anmärkningar om wahlbiörcks löfs effecten eller Rhamnus Cathartieus och Alpe-löf, har Herr PRÆSES af Dreß i Finſka Skärgården giorde observationer, mig benägit meddelt.

(c) Herr Carl Guſt. Boijes Förſarne Swenſka Landt-hushållaren pag. 139. §. 14.

(d) Se ſamma bok Cap. 13. och 16.

Cap. 6.

Cap. 6.

Om Fårens ſkötzel Wårtiden.

§. 1.

Så ſnart det blifwer bart om wåhren, kunna fåren om dagarna betas ute, men om nätterne förſes de innom hus, med litet höö eller halm; unge får böra dock ej utſläppas på bete förän det är warmt i luften och gräſet upwuxit; de ſkola 8 a 14 dagar längre födas inne och i början om nätterne uſpiſas med hälften höö och hälften gräs.

§. 2.

At föda Fåren om wåren på Rågbrådden, är hälſoſamt och nyttigt. På några orter i England ſås Råg mera at föda Får med deß brådd i April än til föda för människor (a).

§. 3.

Om wåren, når Fåren förſt utſläppas, är nödigt, at i början i 8 dagar gifwa dem 1 qwarter hafra med ſalt uti. I hafran kan ock blandas af myr pulfret, hwarom i följande 8:de Cap. 3. § mera förmåles.

§. 4.

Får, hwilka ibland wintertiden wallas ute på marken, ſåſom i 4 Cap. 8 §. är föreſlagit, om dem ådagalägger en oryggelig förfarenhet, at de ſamme om wåren icke wråka ullen, ſåſom de gjöra, hwilka winteren öfwer födas inſtängda i fårhuſet.

§. 5.

Om wåren ſkola Bagge-lammen utſkäras til gåll-gumſar; och kan detta bäſt förrättas i Medio Maji, då hwarken mycken köld eller wårma ſkadar. I ſlutet af Maj, pläga enſkärige Får ock klippas; men i Finland, kan man ej med ſäkerhet taga af Fåren deras winterkläder förän i Junii månad.

§. 6.

At jämte höö föda utskurne baggar om wåren med något biörck, ahl- och wide-löf är hälsosamt och nyttigt. Baggar och tackor kunna förutan slikt nyß utspruckit löf, och med förmon födas med de unge utskotten, som granen gör denne tiden, och hwilka för Får äro högst hälsosamme.

(a) Herr Prof. Kalms Amer. reſa Tom. I. p. 231.

Cap. 7.

Om nyttan och inkomſten af Schäfferier i Finland.

§. 1.

I anſende til det myckna förråd af foder, som upgår, at måſt i hela 7 månaders tid underhålla och föda Fåren innom hus, så blifwer wäl ej inkomſten af Schäfferier så indrägtig och ſtor i Finland, ſom i ſödre orterne; men i fall de härstädes med förſigtighet anläggas och ſkötas, tildela de Landtman ſå mycken förmon och nytta, ſom någon annan näring här i Landet. 1:o är nödigt, at Fåren ſkötas ſåſom i 3, 4, 5 och 6 Cap. är omförmält, emedan de då både blifwa ſtore och frodwärte, ſom ock frambringa de mera och mångfalt finare ull, än ſom annors, ſamt förwaras Fåren härigenom för de ſwåraſte ſiukdomar, hwilka annors kunna mycket förringa nyttan af Schäfferiers anläggning. 2:o Förtienar ullens klipning, ſortering, tilredning och förwarande behörig upmärkſamhet. 3:o Böra äfwen alle andre förmoner af Schäfferier ledas til des rätta ändamål och af dem (efter utlänningarnes efterdöme) all möielig nytta ſamlas.

§. 2.

Om man ſkal hafwa behörig nytta af finullige Får, så böra de klippas allenaſt en gång om året, och det i Junii månad; ty det wore obarmhertigt at aftaga deße ädla kreatur deras päls höſt och wåhr då kallaſt är. Lammen böra klippas något ſenare; Denna billighet, at endaſt en gång om året

klip-

klippa Fåren, finnes ock för 200 år sedan, eller 1572 af Chur-Fürsten JOHAN GEORG af Brandenburg wara påbuden at i akttagas wid Schäfferier. Med Spanske och Engelske Får, som hafwa mycket fin och tät ull, är bäst at spara ullens twättning til deß den är afklipt; men andre Får kunna twättas förut, hälst i sommar warmt rinnande watn, dock så at ej något watn kommer i öronen på dem. I fall Engelske och Spanske Får 8 dagar efter klippningen twättas, är det för dem godt.

§. 3.

Sedan Fåren efter twättningen 3:ne dygn rent och snygt blifwit skötte, förrättas klippningen på det sättet, at ullen eller Får-pälsen öfwer hela kroppen hänger tilsammans i en flisa, så at den för hwart Får i en bunt kan ihoprullas; hwarigenom Schäfferie-ägaren fåller lätt, at wid sorteringen rifwa rygg-ullen ifrån, såsom den bästa; sido-ullen afskiljes såsom medel sort, samt buk- och lår-ullen såsom sämst. Prima sort, plär utgiöra hälften i anseende til wigten af Fårets ull, 2:da sort $\frac{1}{4}$ och 3:tia sort $\frac{1}{4}$ af fårets årliga ull afkastning. Lam-ull, bör äfwen särskilt förwaras, som ock bör ej Spansk, Engelsk, Polsk och Siderstäter ull blandas om hwarannan.

§. 4.

Ull kan wäl säljas otwättad til Manufacturerne; men som af Landtman sielf lämpeligen ullen bör kunna twättas, och honom för rätt twättad ull dubbelt mera af Manufacturisten betalas än för otwättad, så är bäst at ull-twättningen förrättas af Schäfferie-ägaren. Sedan ullen förut med kåpp blifwit renklappad af orenlighet och bås, består twättningen däruti, at til kalt watn lägges hälften så mycket upwärmd starck lut, hwaruti med en harka eller räffa ullen knodas fram och tilbakas dock så, at hon intet rifwes sönder, utan altid sitter tilsammans som et skin; härpå lägges ullen i en korg och därmed skölies i rinnande åå eller rent siöwatn.

§. 5.

Innan ullen inpackas i säckar, bör den wäl torckas och hälst i solen, då den blifwer ren och hwit, samt är för redighet wid affättningen nödigt, at ull-säckarne teknas med särskilte mercken om de innehålla 1:ma 2:da eller 3:tia sort af ullen, och af hwad slag den är. I windar ock på torra rum är bäst at förwara ullen; den som skal länge förwaras borde dock ej altför noga strax twättas; ty af Reaumurs insect Historie är bekant, at den oljaktighet, som fins i får ullen ej allenast förwarar ullen sielf för mått och mahl; utan ock andra ting, om de därmed bestrykes.

§. 6.

At ullen wid Manufacturer rätt anwändas efter sin art och godhet, det öker deß rätta wärde och nytta. Af Spanik ull bör hufwudsakeligen fina kläder tilwärckas; Wid Engelske Klädes Manufacturer brukas dock äfwen allmänt, at til inslag nyttia 1:ma sort af Engelsk ull och til upränning den Spanske ullen (a), de andre bekante ull sorterne kunna med fördel anwändas til Stoft eller ylle-tygs wäfnader.

§. 7.

At lin och hampa igenom Mechanisk och Chemisk operation kunna ansenligen til deß finhet förbättras och förädlas är nu mera bekant; men om med grof ull kan ske det samma är än obewist; I fall dock behörige försök til deß förbättring äfwen anställas, torde något gagneligit med den grofwa ullens förädling ock påfinnas; En Italienare i Wien förmenes redan warit innehafware af sådan kunskap (b).

§. 8.

Förutan ullen, så kan af Schäfferier miölk och ost til någon del äfwen anses för en indrägtig afkastning. Spanske och Engelske Får böra dock ej miölckas, om icke en gång i weckan sedan lammen blifwit afskilde, och til deß bespringningstiden

tiden infaller; den som wäl förmår underhålla Ungerſke och Hollendſke Får, han kan dock altid miölka dem med ſtor förmon, och utan farhåga at deras ull deraf blifwer ſämre. At Färkött är en ſund och angenäm ſpis, ſom kan i wåra hushåll ſällan umbäras, är allmänt kunnigt; Fären lämna oß ſine ſkin til pälſar och ſoderwärck; deras horn och klöfwer nyttias til limkokande; de göda ſnoraſt och bäſt wåra magra och ofruktſamma åkerfelt, at förtiga mångfalt annan i nytta ſom af deße ädla Creatur en Landtman tilfaller.

(a) Joh. Sam. Hallers natur geſchichte der Thiere p. 290.
(b) Joh. Henr. Gottl. juſti i deß Oeconomiſche ſchriften: 2 band: p. 8.

Cap. 8.

Om Epidemiſke Får-ſiukor i Finland, och huru de ſkola förekommas.

§. 1.

I anſeende til Landets goda Climate, åro Får här ſällan utſtälte för Epidemiſke ſiukdomar; watſot, hoſta, koppor och ſkabb, torde dock kunna anſes af detta ſlaget. Efter regnaktiga år angripas Fären gemenligen af watſot och hoſta; inneſlutas de i mycket warma rum, och därifrån utſläppes i kalla winterkölden, plår och denne haſtiga förändring ådraga dem ſkabb och koppor.

§. 2.

Det bäſta præſerverande medel emot deſſe ſiukdomar är förſt det, at wid Schäfferierne Fären ſkiötas med den förſiktighet ſom i Cap. 3, 4, 5 och 6 förmält är. 2:do Kan igenom wäl inrättade ſaltſleken och mycket uträttas til deße förenämde ſiukdomars förekommande.

§. 3.

Saltſleket för Får, bör beſtå antingen af berg-ſalt eller ſaltſtenar, dem de kunna få ſleka på i Färhuſet, eller ock af en till-

en tillredd tiärdeg, som görs af en kanna tiära, hwaruti upblandas 1 stop hafre-miöl, 1 stop malört, ½ stop enebär, 4 lod lagerbär eller winruta. Wid de Tyske Schäfferierne, brukas såsom præserverande läkebot för Får äfwen med förmon myr-Pulfwer, hwilket tilredes af torckade och pulfveriserade myror, upblandas med hafra och salt, samt gifwes åt fåren 1 gång i weckan hela wintren öfwer.

§. 4.

Får, på hwilka watsoten wisar sig med hudwatn, anasarca, de botas bäst igenom hanck, setaceum, och at dem gifwes dricka enelag med salt uti; har watsoten angripit inelfworne, så har med förmohn wid Schäfferierne blifwit försökt, at fåret i början ingifwes 1 quintin munck Rhabarber, Rheum Raponticum med 10 gran stött winsten, som affører orenligheten; därefter tages kräft eller ostronskahl, fläderblomster, enebär och malört-pulfwer och inknädes i hafre miöl, samt göres til små bällar, hwaraf 2:ne i sänder ingifwes åt Kreaturet; under siukdomen bör det siuka fåret litet få dricka, och gifwes det watn, hwaruti Persilia blifwit kokt (a).

§. 5.

De mäst försökte medel emot koppor, äro ½ *quintin* eller en knifsudd Swafwel blomma i et skedblad söt miölck åt hwart Får; 5 a 8 droppor Rysolja med bränwiin, eller ock 1 gran Zibet. i Bränwiin för hwart får, brukas äfwen allmänt, som et Specifique medicament wid Schäfferier, emot denne siukdom (b).

§. 6.

Förutan desse förenämde siukdomar, som mäst antasta Schäfferier här i landet, så äro späda lam och ofta underkastade ledwärck och tränsiuka; I den förra siukdomen kunna lammen ej wäl stå på benen, utan ragla, och då är bäst at bada dem med klar dranck eller hummellag. Tränsiukan röjer sig åter därmed, at lammet begynner skiuta i rygg, flämtar

med

med nedhängande hufwud; men ögonen se friska ut; botemedlet härföre är först det, at ullen ifrån tackornes diufwer så mycket bortklippes, at under diandet lammen ej må få däraf något i munnen. 2:o Är wid Schäfferierne utrönt, at det siuka lammet bör gifwas 2 a 3 fingerborar af sammankokad starck ahl, rön- och hägge-lag; 1 *gran* eller 1 pepparkorns storlek lakrits eller Treakelse har ock wist god wärckan (c).

(a) Se Herr Direct. Staafs Herdakonst p. 62. §. 130.
(b) Konglige Commerce-Collegii utgifne underwisning om en rätt Fåreskötsel p. 33, 34.
(c) Herr Direct. Staafs Herdakonst pag. 33. §. 73.

Cap. 9.

Om Politiens åtgärd wid Schäfferiernes uphielpande i Finland.

§. 1.

Politiens skyldighet, at wärda Schäfferierne och undanröja alla hinder för deras upkomst i landet, är så mycket större, som denne boskaps skötsel ej allenast tienar til lifs uppehälle utan den ock är grund, samt wärkar til almän förmon mycket uppå en annan närings trefnad och bestånd Cap. 7. §§. 4, 6. Deß upmärksamhet förtienar altså 1:o at Schäfferier i Finland anläggas efter Climatets beskaffenhet. 2:o, At tilräckelig underwisning ej tryter om deras ans. 3:o, At sedan en god Fåre-art i landet blifwit införd, den ej må *degenerera*. 4:o, At i början Landtman igenom upmuntringar ledes och wänjes wid en rätt Schäfferie-skötsel, på det sedan upmuntring åstadkommit förråd af goda Schäfferier, nyttan igenom straff och plikt må kunna bibehållas. 5:o, At Schäfferie-afdrägten rätt wärdas, förwaltas och nyttias.

§. 2.

Efter Climatets beskaffehet i Finland, så tyckes Schäfferier af Engelske Får, här i synnerhet böra uphielpas; de

Spanske trifwas wäl ock; men i detta nordliga Climate falla de Landtman för kostsamma at underhålla, at ej förtiga, det folket här i Landet ej kunna hafwa af dem med begwämlighet, så mycken nytta, som af Engelske får Cap. 2. §. 2. Hos gemene man, som ej äga förlag at straxt inrätta Engelske Schäfferier, är i början dock mycket uträttadt, om de wänias och underrättas, at til sine Förwandlings-Schäfferier Cap. 2. §. 6. nyttia goda Engelske Baggar. Uppå några orter i Österbottn Cap. 2. §. 4. kunna Får af Ungersk och Hollendsk art underhållas, samt uppå de mäst aflägne nordlige orter i Finland, blifwer lämpeligast, at inrätta Schäfferier af Isländske Får. Cap. 2: §. 5.

§. 5

Hwad underwisningen om en rätt Schäfferie-skötsel angår, så lärer knapt något Rike finnas, där mera försigtige och hälsosamme författningar äro widtagne i detta ändamål, än hos oß Inrikes. Inrättningen af Schäfferie-Scholan i Alingsåhs, Schäfferie-Instruction (a) och åtskillige andre, tid efter annan utkomne Konglige förordningar rörande Schäfferier De tala öfwerliudt om den upmärksamhet och ömhet, hwarmed Höga Öfwerheten behagar wärda och upmuntra Schäfferiernes upkomst i Landet. Så wida i Stor-Förstendömet Finland med Åland, dock nu för underwisning i Schäfferier, endast underhållas 3:ne Provincial Schäffrar, och i detta Land, som består af 3000 quadrat mil, och hwilket således är lika stort med Franckrike, samt större än England, omöjeligen af så få personer, Schäfferie underwisningen och handhafwandet tilräckeligen kan skötas; Så torde Höga Öfwerheten dock framdeles finna på utwäg, at så öka slike nyttige Oeconomie Betienters antal här i Landet, som ock lärer det befinnas nödigt och nyttigt, at Oeconomiske husesyner, och en hop andre Oeconomie mål, hwilka nu af Krono Betiente i anseende til deras förökte mångfaldige syslor, sällan och aldrig

aldrig blifwa werkſtälte, deße Oeconomie Betiente til förwaltning upbragas. När en ſådan författning ſker, kunna Provincial-Schäffrarne ſå igenom underwiſning ſom Ambets myndighet äfwen mera än hittils främja ängſkötſel och åkerbrukets förbättring i Landet, ſamt derigenom lägga rätta grund til Schäfferiernes upkomſt.

§. 4.

Åt de redan i Landet anlagde Schäfferierne ej må degenerera, ſå har Lagen och ſträckt ſin upſigt därtil derigenom, at dels efter Kongl. Förordningar, både de hugnas med Premier, ſom af Ståndsperſoner förſälja goda Spanſke eller Engelſke Baggar åt Allmogen, ſom ock underſtödes Allmogen med underhålls Premier til deras föda, ſamt är plikt äfwen utſatt för dem, ſom i Byelag igenom Finſke odugelige Baggars underhållande gifwa anledning, til et anlagt Schäfferies degeneration och förwärring (b).

§. 5.

I Finland har i anſeende til ullens förryttring ifrån aflägne orter til Manufacturer, det mycket hindrat, at de ſamme ej kunnat få til upodling, ſåſom Rudimaterie, den fina ull, ſom redan wärkeligen fallit i Landet; utan har den til ofullkomlige landt-ſlögder blifwit anwänd och miſswärdad (c). Sedan dock nu mera efter Hans Kongl. Maj:ts Nådigſte Författning både åt Manufacturiſten och ullſäljaren beſtås behörige upmuntrings Premier; den fina ullen efter behörig wärdering i Städerne äfwen upköpes för Manufacturernes räkning, i fall dertil afnämare i orten ſig icke ſkulle inſinna (d), ſå är denne betydande ſwårighet för Schäfferiernes upkomſt lyckeligen undanrögd, och lärer nu hwar redlig och ſitt Fosterland älſkande medborgare ej underlåta, at nyttia Höga-Öfwerhetens wärde upmuntringar til gagnelige Schäfferiers införande och underhållande här i Finland.

För Inhämſke Ylle-Manufacturer bliſwer ock framdeles nyttan af Landets Schäfferier deß större, i fall Ullgarns-ſpinnerier hos Oß, ſåſom i England och Frankrike ſkett, förlägges up i Landet, och Allmogen tilwänies ſamt upmuntras igenom Premier eller på annat ſätt at anwända wåra långa winter ottar och qwällar til Garn-ſpinnerier för Manufacturerne.

(a) Kongl. Maj:ts förnyade Inſtruction för Provincial Schäffrarne i Riket af den 18 junii År 1750.

(b) Kongl. Maj:ts Förordning angående Premier på fullgoda Får af den 23 Septembr. År 1741.

Kongl. Breſwet til ſamtelige Landshöfdingarne om Schäfferiernes fortplantande af den 28 januarii, 1757.

Kongl. Commerce Collegii Circulaire-Bref af den 18 junii, 1753. och Provincial Schäffers inſtruction 12 §.

(c) Herr Direct. Cneiffs Tankar om Hushållningen i Öſterbotn. pag. 112.

(d) Kongl. Maj:ts Kundgörelſe angående Inrikes ull handelens befrämjande af den 10 Auguſti 1757. ſom ock Kongl. Maj:ts författade Reglemente för ull wärderare i Städerne af den 10 Auguſti, ſamma år.

G. A. Å.